

Doma vse poznam, več je
takih "moje kategorije"

I know everyone at home,
there are more of them of
"my kind"

Samo Lesar

Povzetek

Samo Lesar, mag. soc. ped.,
Dijaški dom Bežigrad,
Kardeljeva ploščad
28, 1000 Ljubljana

Prispevek se ukvarja z vprašanji o pomembnosti, pomenu in izvedbi socialnopedagoške diagnoze v dijaškem domu. Podatki za prispevek so bili zbrani z vodenim intervjujem dijaka in testom nedokončanih stavkov, ki je povzet po priročniku Deiane Bouillet. Izkazalo se je, da sta tako intervju kot test nedokončanih stavkov zelo koristna predvsem za vzgojitelja. Avtor želi s prispevkom spodbuditi tovrstno pridobivanje informacij pri delu z na novo sprejetimi dijaki v dijaške domove.

Ključne besede: dijaški dom, vzgojitelj, socialnopedagoška diagnoza, test nedokončanih stavkov.

Abstract

This article deals with the questions of importance, meaning and implementation of socio-pedagogical diagnostics in the boarding school. The data for the article was collected by conducting a structured interview with students, and running a test of unfinished sentences taken from Dejana Buillet's textbook. It showed that both the interview and the test of unfinished sentences were very useful, especially for the educator. With this article, the author would like to encourage further application of this method of gathering data in work with new students in boarding schools.

Key words: boarding school, care worker, socio-pedagogic diagnostics, test of unfinished sentences.

1 Uvod

Živeti pomeni kategorizirati. Tako kot delo z mladimi. V dijaškem domu nekateri potrebujejo učno pomoč, nekateri spodbude, drugi predvsem omejevanje, četrti psihoterapijo. Najraje imamo tiste dijake in dijakinje, pri katerih ni potrebno uporabljati nič od zgoraj naštetega. Enostavno - so, bivajo, se učijo, pospravljajo sobo, se primerno vedejo,... "Breztežavci". Povprečno imam v šolskem letu enega dijaka zgoraj opisane "kategorije". "Kategorija" omeji celosten pogled, zbistri sliko, "zumira" težavo. Akcija in vzgojno delo se večinoma usmeri na razreševanje določene črne pike v sliki, na kateri je posameznik, pogosto pa se pozablja na celoten kontekst. Življenjsko situacijo. Da bi razumeli posameznika, je treba poznati teorijo. Treba je imeti "feeling". Treba si je zaupati. Potrebno je, da nam dijak zaupa. Zaupanje je osnova, vredna polletne plače vzgojitelja. Brez zaupanja ni temeljev, brez temeljev pa se ob najmanjšem potresnem sunku nevarno zamaje še tako lepa hiša. Zaupanje v dijaškem domu, kjer vzgojitelj vzgaja 30 dijakov, je težko pridobljen kapital. Realno težko izvedljiv. Poleg tega pa ga je še težko obdržati. Kot denar. Tu nastopi socialnopedagoška diagnoza:

zgodba dijaka ali dijakinje o delu svojega življenja. Diagnoza začne delovati kot nekakšen prikrit mehanizem, skrita vednost mističnega kulta. Povzdigovanje in pretiravanje imata svoj namen. Diagnoza je lahko namenjena vsem tistim, ki imajo, kot se v praksi pogosto reče, "feeling" za delo z mladimi. Še bolj pa je namenjena tistim, ki tega nimajo. Socialnopedagoška viagra?

2 Za težavne ali ne?

Netežavni otroci običajno nimajo vidnih težav v socialnem okolju. Različni strokovnjaki (učitelji, vzgojitelji), ki jih obravnavajo, jim ne namenjajo veliko časa, so tista idealna gmota vsake skupine, ki je lahko gnetljiva in hitro pozabljiva. Menim, da z njimi lahko opravimo socialnopedagoško diagnozo v obliki intervjuja, vendar je ta skupina dijakov/inj ne potrebuje tako močno kot tista skupina, pri kateri se običajno pojavi več problemov. Težavni običajno težko pristanejo na intervju. Ne zaupajo. Bežijo. Nekateri se ne želijo pogovarjati. Nekateri se samo upirajo. Tretje je sram ... Priti do intervjuja ni enostavno.

Znano je, da se je v svojih začetkih socialnopedagoška diagnostika zgledovala po načelih tipološkega razvrščanja (npr. čustvene motnje, vedenjske motnje, motnje v storilnosti, osebnostne motnje ipd.). Pogosto rad poudarim, da se je tudi v sedanjem času treba opirati na nekatera tipološka razvrščanja, ki običajno v prvi fazi spoznavanja dijaka določajo problematična polja v posameznikovem socialnem sistemu in omogočajo hitre intervencije, ki so seveda lahko tudi napačne. Res je, da je stroka v zadnjem času presegla tipološko razvrščanje, zlasti s poudarjanjem socialne umeščenosti in odnosnih povezav, ki botrujejo nastajanju in vzdrževanju težav v socialni integraciji. Na ta način se je pozornost premaknila od 'primanjkljajev' k 'močem' oziroma k podpornim mehanizmom, spoprijemalnim strategijam in socialnim mrežam, ki lahko prispevajo k preseganju socialno-integrativne motnje (Kobolt, s. 326). Glavna kakovost holistične obravnave težavnega mladostnika je ta, da ne izhajamo samo iz določenega problema, ki ga mladostnik kaže navzven, oziroma da se z njim ne pogovarjamo samo o rešitvi določenega problema. Pomembno je preveriti tiste socialne sisteme, ki so referenčne točke za otrokovo ravnanje, ki sooblikuje normativno

zgradbo njegovega življenja: v družini, v šoli, med vrstniki... Toda. Preden si mladostnika v dijaškem domu holistično ogledamo, preteče kar nekaj časa. Zato je vzgojitelj z "dobrim nosom" za odkrivanje težavnih mladostnikov - s starodavno tipologijo težav (ta je lopov, ta je "je** veter",...) - pogosto zelo cenjen in pohvaljen strokovnjak s strani večin strokovnih delavcev. Pohvale se pri uspešnih intervencijah in spreminjanju vedenja prej težavnega mladostnika samo še stopnjujejo, pa čeprav se nekatera področja dijakovega življenja poslabšajo. Brez socialnopedagoške diagnoze oziroma poglobljenega intervjuja tega ne opazimo.

3 Dilemice

Predstavljanje mladostnika tistemu, ki dela z njim intervju, je lahko precej drugačno od realne slike (ljudje se v različnih socialni skupinah drugače obnašamo). To lahko v končni fazi pomeni, da si lahko nekaj, kar je za mladostnika varovalnost, na podlagi določenih teoretskih konceptov lahko razlagamo tudi kot tveganost. Iz tega pa posledično sledi še dodatno vprašanje: katero razumevanje podatkov je torej "bolj pravo", resnično, oprijemljivo?

To, da nam bo socialnopedagoška diagnoza povedala nekaj novega o posamezniku, s katerim se ukvarjamo že dve leti, je morda utvara, kajti mi smo v tem času lahko zbrali že vse podatke, ki jih bomo lahko zbrali tudi med socialnopedagoško diagnozo. Podobno je ugotavljal tudi Uhlen Dorf, ki piše, da "tovrstne diagnostične ocene niso prispevale nič novega pri tistih, ki so bili v ustanovi že dalj časa. Zgolj potrdile so tisto, kar so vzgojitelji že vedeli" (Uhlen Dorf, s. 95).

Socialnopedagoške diagnoze so usmerjene na celoten življenjski prostor, kar pomeni, da obravnavajo posameznika v prizmi različnih dejavnikov. Ne usmerjajo se na določen problem, ampak so usmerjene na celotno sliko posameznika. V tej sliki lahko najdejo veliko problemov in pa seveda tudi pozitivnih lastnosti. Za katerega od problemov se bomo odločili, da ga bomo reševali prej? Kaj če bo potem, ko bo diagnoza že oblikovana (za diagnozo je potreben čas), problem postal pretežko breme za mladostnika? Kaj, če se bomo v množici problemov izgubili? Je cilj diagnoze in kasnejših intervencij v reševanju prav določenega problema ali pa je cilj reševanje cele osebnosti? Odgovor je jasen: probleme rešujemo skupaj, postopno.

Od posameznega primera je odvisno, kje bomo začeli. Dobro je, da začnemo z lažjimi problemi, saj je tako več verjetnosti, da jih bomo uspešno rešili, kar bo gotovo prispevalo k boljšemu odnosu, večjemu zaupanju ...

4 Primer

Za pogovor z dijakom sem si priskrbel kasetofon in kaseto. Izbral sem si dijaka, ki je pristal na diagnozo. Izbral sem med dijaki, s katerimi sem imel največ težav. Trije so odklonili razgovor, četrti pa je nanj pristal.

Intervju sem začel s stavkom: „Povej mi svojo življenjsko zgodbo“. Za dijaka je bilo vprašanje preobsežno, ni in ni znal začeti, zato sem ga usmerjal z dodatnimi vprašanji. Na žalost je med razgovorom "crknil" kasetar, tako da sem si izjave in svoja vprašanja zapisoval na papir. Vprašanja za usmerjanje dijakove pripovedi sem si izmišljal med samim intervjujem, kar se mi ne zdi najbolje. Tako se v samem zapisu intervjuja pozna neobravnavanje nekaterih tem, pa tudi (zaradi zapisovanja na roko) se mi je v času zapisovanja intervju zdel precej dolg, medtem ko je kasnejši prepis pokazal, da je bil intervju v bistvu zelo kratek.

Sam sem se pri svoji socialnopedagoški diagnozi odločil za pripisane pojme, ki jih navajam ob robu, in so predvsem skrajšani, zame pomembni deli dijakovega dobesednega zapisa. S tem sem si ustvaril sliko dijaka in njegove okolice v preteklosti, sedanjosti in prihodnosti, ki pa sem jo moral še uokviriti. Okvir je seveda subjektiven in se nanaša na interpretacije intervjuja in na pripisane pojme. Del podatkov sem pridobil tudi iz testa nedokončanih stavkov (Bouillet, 1998). Pomemben del podatkov pa so tudi izkušnje dveh let, ki jih imam z dijakom.

Sam sem želel imeti narativni intervju, to je intervju, v katerem bi dijaku samo postavil vprašanje (*Povej mi vse o svojem življenju*) in ga potem empatično poslušal. Na žalost se v mojem primeru ni zgodilo kaj takega, saj dijak ni bil zgovoren. Govoril je zelo težko, vprašanja pa so bila postavljena spontano in ne kot pri delno strukturiranem intervjuju. Strukturirane so bile samo teme, o katerih je dijak govoril.

4.1 Prejšnje izkušnje z dijakom

Dijak, ki sem ga spraševal, je v našem domu že tretje leto. Obiskuje poklicno šolo. Do sedaj je naredil že prvi in drugi letnik nižjega poklicnega izobraževanja, lani pa se je odločil, da gre v prvi letnik triletno poklicne šole (zahtevnejši program).

Pri dijaku je bilo med bivanjem v dijaškem domu opaziti, da se obnaša kot 10 let star otrok, da pogosto krši domska pravila (kajenje, manjkanje na učnih urah, neprimeren odnos do vzgojiteljev, kričanje med učnimi urami, po deveti uri zvečer), ima nerazvita interesna področja (nič ga ni zanimalo, nič ni želel početi, veliko je sedel, kadil, ni vedel, kaj naj počne,...), vsak dan je med učnimi urami želel gledati Esmeraldo (zato so mu dijaki nadeli vzdevek Esmeralda, ki jo je največkrat, ker mu v domu ni bilo dopuščeno, gledal v kakšni gostilni), veliko je gledal TV, v šoli je nekako izdeloval z zadostnim, čeprav je bila šola izredno lahka, učil se je zelo malo. Pri učenju je bilo opaziti, da si dijak snov zelo hitro osvoji, težko pa se je učil več kot pol ure. Velikokrat se je učnim uram izmikal, včasih pa se ni želel učiti niti z vzgojiteljem. Opaziti je bilo, da dijak ni zadovoljen s svojo podobo. To je prikrival z nastopaštvom, vlogo klovna (morda celo huligana), ki pa ga skupina ni sprejela. Bil je tudi sramežljiv do nasprotnega spola. S starši sem imel zelo malo stikov, mama se je oglasila dvakrat, oče nikoli.

4.2 Pogovor z dijakom za namen izdelave socialnopedagoške diagnoze

Sam sem imel težave predvsem zaradi kajenja v sobi ter z dijakovim interesnim področjem, katerega kljub obilici pogovorov, usmerjanj, nisem mogel odkriti. Težave so bile tudi na šolskem področju, ker se ni hotel, želel učiti. Odnos in stik med vzgojiteljem in dijakom je bil dober, dijak me je sprejemal. Zato sem se odločil za socialnopedagoško diagnozo. Namen diagnoze je bil razširiti poznavanje dijaka, s katerim sem se največkrat pogovarjal predvsem o trenutnih dejanjih, kršenjih domskega reda, šolskih neuspehih ter trenutnih počutjih dogodkih. Nikoli pa nisva načrtno obdelala toliko različnih področij kot pri socialnopedagoški diagnozi. V nadaljevanju bom predstavil zapis intervjuja.

Tabela 1: Zapis pogovora in pripisani pojmi.

DOBESEDNI ZAPIS POGOVORA:	PRIPISANI POJMI:
O SEBI	
V: Kako bi se opisal?	Ne vem, kako bi se opisal.
D: Ne vem, kako bi se opisal.	
V: Kakšna je razlika med tem, kakšen si bil prej in tem kakšen si zdaj?	Sedaj se brijem, kadim, pijem, se ne igram, imam veselje do avta.
D: Prej sem bil majhen, zdaj sem velik, prej se nisem bril, sedaj se brijem.	
Včasih nisem pil, sedaj pijem, nisem kadil, sedaj kadim. Včasih sem se bolj igral, sedaj se ne igram več. Včasih nisem imel veselja, veselja da bi imel avto, sedaj imam veselje, saj bom imel kmalu lahko izpit.	
Če bi imel izpit za avto, bi bilo dobro, ker ne bi bil več od nikogar odvisen, od brata ali prijateljev.	Imeti svoj avto pomeni neodvisnost od kolegov.
V: Kaj si želiš?	Želim si opravljati to, za kar sem se izučil, želim si biti pametnejši.
D: Rad bi opravljal svoj poklic, ja, to si želim.	O sebi mislim, da sem pošten, vreden zaupanja.
V: Kaj misliš o sebi?	Bojim se tega, kako bo, ko bom moral sam služiti.
O sebi mislm, da sem pošten, frendi mi lahko zaupajo, želel bi si biti pametnejši, potem bi bilo življenje lažje.	
V: Se česa bojiš?	Težave imam, ko kaj naredim po svoje, pri učenju.
D: Ne vem, kako bo, ko bom moral sam služiti.	Pri učenju mi pomagajo vsi, s tem, ko mi težijo.
V: Mi lahko poveš kaj več o tem?	
D: Ne, ne vem,...	
V: Imaš kakšne težave?	Nočem biti tako sramežljiv pred očetom, pred prijatelji pa sem premalo sramežljiv.
D: Včasih mam težave, ko kej naredim po svoje, tako je doma, potem grem ven, ker se pol počutim dobro, sedaj sem bolj pogumen. Težave mam pri učenju. Pri učenju mi pomagajo vsi (mami, oči, vzgojitelj), s tem, ko mi težijo, jaz sam zelo malo naredim, sem bolj len. Drugače sem pa zadovoljen s seboj.	
V: Ja.	
D: Ja, mogoče sam še to, da nočem biti tako sramežljiv, še posebej če me oče vpraša v zvezi s kakšno punco. Premalo sem sramežljiv v javnosti, še posebej, če imam zraven svoje kolega, potem mi gre vse od rok, sem zmožen vsega upam si vse reči, ker sem bolj varen, če mi bo kdo težil.	
V: Aja, kaj pa brez kolegov?	Brez kolegov si ne upam nič reči nazaj.
D: Brez kolegov se pa bolj bojim, če mi kdo kaj reče, si ne upam nazaj nič reči.	
V: Ali je tako tudi pri puncah?	
D: Pred puncami nisem sramežljiv, razen pred očetom.	
V: Aha.	
D: Bolje, če ni kolegov zraven, ko se pogovarjam s puncami, ker me zafrkavajo.	Prijatelji me zafrkavajo, če govorim s puncami.

JAZ IN DRUGI	
V: Povej mi kaj o sebi in svojih prijateljih. D: Imam boljše in slabše kolege. Vsak vikend smo skupaj. V: Aha, zakaj, ste skupaj? D: Ne vem. Jaz nimam nič od kolegov, tudi oni nimajo nič od mene. V: Aha. Kakšen položaj imaš v družbi? D: Vsi smo enaki. Samo skupaj smo. V: Ali kdo vodi družbo? D: V družbi ni tistega, ki bi vodil družbo. Skupaj smo zato, da si pomagamo, če komu zatežijo. Včasih se tudi skregamo. Včasih sem imel kolega, ampak so bili od mene mlajši 5-10 let. Potem sem šel stran, niso mogli biti z mano, ker sem začel kaditi, piti. Z njimi smo se igrali. V: Kako bi primerjal kolege, s katerimi si bil prej, od teh sedaj? D: Te kolegi, ki jih imam sedaj, so pravi, zelo so mi podobni, se razumemo, nič se ne bojim da jih bom izgubil. V: Koliko so stari kolegi? D: Kolegi so od mene starejši dve do tri leta. V: Kako si spoznal kolege? D: Nekateri kolegi so bolj moji, drugi so bolj od brata. Spoznal sem jih prek brata.	Imam boljše in slabše kolege. Jaz nimam nič od kolegov in oni nimajo nič od mene. V moji družbi ni tistega, ki bi vodil družbo. Včasih sem imel kolege, ki so bili za 5 –10 let mlajši od mene. Šel sem stran, ker sem začel piti in kaditi. Sedanji kolegi so mi podobni. Ne bojim se da bi jih zgubil. Kolege sem spoznal prek brata.
O DRUŽINI	
V: Povej mi kaj o svoji družini. D: Doma se dobro razumemo. Jest sploh še nisem vidu, da bi se skregal doma, oče in mama. Mogoče sta se kdaj, ko mene ni bilo zraven. V: Pa se ti skregaš s kom od svojih domačih? D: Jaz se včasih kregam z očetom, če mi ne pusti iti ven. Ko sem bil mlajši, sem se potepal po vasi, zaradi tega me je oče kregal, ko sem bil mlajši. V: Te je kdaj tepel? D: Udaril me je samo enkrat, ko sem kadir na kozolcu in me je dobil. Lahko bi ga zažgal. Nič mi ni rekel, samo to, da bi lahko zažgal kmetijo. V: Aja, imate doma kmetijo? D: Doma imamo kmetijo, ampak ne vem kakšne žvali mamo. Že dolg nisem bil v štali. Pomagam ne tako velik. Kdaj pa kdaj pomagam pri delu na kmetiji. Včasih kr dost, včasih pa nič. V: Ali se preživljate s kmetijo? D: Oče in mama, oba sta nezaposlena. Oče je delal na žagi, prehladir si je želodec, zato ker je delal na mrzlem, potem pa je šel na toplo in pil mrzlo pijačo. Oče bo šel sedaj v penzijo. Mama je delala v Kopitarni, sedaj nima službe. Oče dela kdaj pa kdaj, mama je samo doma.	Nisem še videl, da bi se mama in oče skregala. Včasih se skregam z očetom. Včasih me je oče kregal, ko sem se potepal po vasi. Pri delu doma na kmetiji pomagam včasih nič, včasih več. Oče in mama sta nezaposlena.

V: O čem se doma pogovarjate? D: Z mamo se pogovarjam o internatu, o šoli. Z očetom se pogovarjam o tem, da sem bil pijan, kako je bilo na žuru, s klapo. Oče ve manj o meni kot mama o nekih stvareh. V: Kako pa se razumeš z bratom? D: Imam dva brata. Starejši hodi na tehnično šolo, ampak jo bo pustil, ker se mu ponuja dobra služba. Imam tudi mlajšega brata. Razumem se dobro. V: Ali mi lahko poveš kaj o tem, kako so te vzgajali doma? D: Doma so me vzgajali tako, da naj bom priden, da naj ubogam. Da ne smem odgovarjati.	Z mamo se pogovarjam o internatu, z očetom pa o "žurih", kako sem bil pijan. Vzgoja doma: "Bodi priden, ubogaj, ne smeš odgovarjati".
O ŠOLI	
V: Povej mi kaj o šoli? D: Kdaj? V: Od takrat, ko si šel prvič v šolo, do sedaj? D: Ne vem, kako naj začnem? V: Začni s tem, kako je bilo, ko si začel obiskovati prvi razred OŠ. D: V šolo mi je bilo nerodno iti. Nobenega nisem poznal. Bilo me je strah. Potem je bilo dobro, ko sem se spoznal s sošolci. Od 5. razreda ni bilo dobro, ker smo dobili angleščino in matematiko. V: Kako to? D: Treba se je bilo več učiti. Mislim da je bila kriva tovarišica za matematiko, da nisem naredil OŠ. V: Aha. Kako to? D: V 6. razredu sem imel popravni izpit, matematiko. Mami je šla na govorilne ure in tovarišica ji je dala ulomke, ki se bi jih moral naučiti. Pa sem dobil inštruktorja. Na popravnem izpitu me je pa potem tovarišica spraševala grafe. Pa je obljubila, da bo spraševala ulomke. Sam v sebi mislim, da je kriva tovarišica. Potem sem 6. razred padel. Potem sem ponavljal, v osmega pa nisem šel. Sem šel rajš v Ljubljano. V: Kako je bilo potem v Ljubljani? D: V Ljubljani mi je bilo boljše. Najprej sem bil malo zmeden, sedaj nisem več. V: Kako to? D: Sošolce sem tudi spoznal bolje, zaradi tega sem se tudi dobro počutil v šoli in Ljubljani. V: Zakaj hodiš v šolo? D: V šolo hodim zaradi poklica. V šoli mi je dobro. Sošolci me spoštujejo, ker sem bolj pri ta slabih, nisem zapiflan. V: Kakšna bi morala biti šola, da bi rad hodil v njo? D: Ne vem.	V šolo (1. razred) mi je bilo nerodno iti. Nobenega nisem poznal. Bilo me je strah. Od 5. razreda naprej ni bilo dobro. Treba se je bilo preveč učiti. Tovarišica za matematiko je bila kriva, da nisem naredil popravnega izpita. V Ljubljani sem bil najprej malce zmeden, sedaj nisem več, ker sem spoznal sošolce. Zaradi tega se bolje počutim. V šolo hodim zaradi poklica. Sošolci me spoštujejo, ker sem bolj pri ta slabih, nisem zapiflan.

DIJAŠKI DOM	
V: Povej mi kaj o dijaškem domu? Kako si si predstavljal dijaški dom? D: Mislil sem, da bo boljše, kot je, da ne bo učnih ur, da bom lahko gledal TV, kolikor časa bom hotel, da bo hrana boljša. Mislil sem, da nas ne bo toliko v sobi, da ne bom imel vzgojitelja V: Ste se doma kaj pogovarjali o tem? D: Doma se nismo pogovarjali o dijaškem domu, starši so hoteli, ampak mene ni zanimalo. Mislil sem da bo v dijaškem domu galama, ampak je ni. V: Kako pa ti je bilo najprej? D: Najprej mi je bilo dolgčas, nisem imel kaj za počet, nisem poznal Ljubljane, nisem si želel, da bi se kdo ukvarjal z menoj, nisem hotel biti od nobenega odvisen. V: Aha... D: Hotel sem iti domov, zelo sem si želel iti domov, ker doma vse poznam, več je takih moje kategorije. V: Kakšni pa so taki "tvoje kategorije"? D: Moja kategorija pomeni, da pije, kadi, govori tako kot jaz, tako kot govorimo pri nas... Potem pa sem se navadil na dom, sedaj je dosti boljše, kot je bilo prej, bolj sem navajen na dijake, vzgojitelje. V: Kakšen dijaški dom si želiš? D: Če bi bilo po moje, bi bil dijaški dom tak, da bi bile učne ure samo za tiste, ki bi to hoteli, TV bi lahko gledali, kolikor dolgo je mogoče, hrana bi bila boljša. V: Kaj pa učne ure? Ali so po tvoje potrebne? D: Če bi hoteli, da bi imel v šoli boljše ocene, bi me mogli bolj stisniti, mogli bi mi bolj težiti. Ni mi fajn, če kdo skače v mene, če se bom učil, se bom, če ne, se pa ne bom. V: Potem ti ni OK, če se kdo ukvarja s teboj? D: Fajn mi je, če se kdo ukvarja z menoj. Če bi se več videl z vzgojitelji, bi mi šlo v šoli verjetno boljše V: Ali bi ti bilo potem v redu, če bi več časa preživel z vzgojitelji? D: Jaz sem rad bolj s kolegi, meni se to ne bi dopadlo.	Mislil sem, da bo v DD več svobode. Najprej mi je bilo dolgčas, nisem želel biti od nikogar odvisen. Moja kategorija Želje o dijaškem domu Za ocene bi me morali stisniti. Če bi se več videl z vzgojitelji, bi mi šlo v šoli verjetno še boljše.
INTERESI	
V: Kakšni so tvoji interesi? D: Ne vem. V: Kaj si želiš? D: Želim si imeti dom, želim si imeti motor. Mogoče si želim imeti še kakšnega prijatelja. D: Vse je odvisno od mene, tako kot bom delal, tako si bom postlal.	Želim si motor, prijatelja. Tako kot bom delal, tako si bom postlal.

V tabelah 2 do 7 povzemam pomembnejše pojme iz intervjuja in jih uvrščam (oz. jim pripisujem) abstraktnejše kategorije. Pojme tudi dodatno razvrščam v tri skupine glede na časovno dimenzijo.

Tabela 2: Povzetek pogovora – pojmi in kategorije s področja "o sebi".

PRETEKLOST		SEDANJOST		PRIHODNOST	
POJMI	KATEGORIJE	POJMI	KATEGORIJE	POJMI	KATEGORIJE
Včasih sem bil majhen, nisem kadil, pil, nisem se bril.	Konkretno mišljenje	Ne vem, kako bi se opisal.	Nejasna predstava o sebi	Avto pomeni neodvisnost od kolegov.	Želja po neodvisnosti.
		Sedaj se brijem, pijem, kadim.	Izgledati kot odrasel	Želim opravljati svoj poklic,	Želja po opravljanju poklica.
		Brez kolegov si ne upam nič nazaj reči, če me kdo kaj vpraša.	Prijatelji so pomembni	Nočem biti tako sramežljiv pred očetom (v zvezi s punco), pred prijatelji sem premalo sramežljiv (v zvezi s punco).	Želja po obvladovanju sramu v zvezi z nasprotnim spolom pred pomembnimi posamezniki.

Tabela 3: Povzetek pogovora – pojmi in kategorije s področja "jaz in drugi".

PRETEKLOST		SEDANJOST		PRIHODNOST	
POJMI	KATEGORIJE	POJMI	KATEGORIJE	POJMI	KATEGORIJE
Včasih sem imel kolege, ki so bili za 5-10 let mlajši od mene. Šel sem stran od njih, ker sem začel piti in kaditi.	Imel je mlajše prijatelje od 5-10 let.	Imam boljše in slabše kolege.	Prijateljstvo; ločuje		
Kolege sem spoznal prek brata.		Jaz nimam nič od kolegov in oni nimajo nič od mene.	Ne ve, zakaj so prijatelji		
	Brat ga je uvedel v sedanjo družbo.	Doma so vsi prijatelji moje kategorije. To pomeni, da govorijo, pijejo, kadijo tako kot jaz.	Prijatelji so si med seboj podobni.		

Tabela 4: Povzetek pogovora – pojmi in kategorije s področja “družina”.

PRETEKLOST		SEDANJOST		PRIHODNOST	
POJMI	KATEGORIJE	POJMI	KATEGORIJE	POJMI	KATEGORIJE
Nisem še videl, da bi se oče in mama skregala.	Družinskih konfliktov ni opazil.	Včasih se skregam z očetom.	Konflikt z očetom, mama?		
Včasih me je oče kregal, ker sem se potepal po vasi.	Bil kaznovan od očeta.	Oče in mama sta nezaposlena.	Starša nezaposlena		
		Z mamom se pogovarjam o internatu, šoli, z očetom pa o “žurih”, kako sem bil pijan.	Različne teme pogovora z mamom, očetom.		
		Doma so me vzgajali, da naj bom priden, ubogam naj, ne smem odgovarjati.	Vzgoja: priden, poslušen, ne misli s svojo glavo		

Tabela 5: Povzetek pogovora – pojmi in kategorije s področja “šola”.

PRETEKLOST		SEDANJOST		PRIHODNOST	
POJMI	KATEGORIJE	POJMI	KATEGORIJE	POJMI	KATEGORIJE
V prvi razred mi je bilo nerodno iti. Nobenega nisem poznal. Bilo me je strah. Potem je bilo dobro, ko sem spoznal sošolce.	Strah dokler ne spozna sošolcev.	V Ljubljani sem bil najprej malce zmeden, sedaj nisem več, ker sem spoznal sošolce.	Zmeden dokler ne spozna sošolcev.		
Od 5. razreda naprej v šoli ni bilo dobro. Treba se je bilo preveč učiti.	Problem Učenja.	Sošolci me spoštujejo, ker sem bolj pri ta slabih.	Spoštovanje sošolcev; biti pri ta slabih.		

Tabela 6: Povzetek pogovora – pojmi in kategorije s področja "dijaški dom".

PRETEKLOST		SEDANJOST		PRIHODNOST	
POJMI	KATEGORIJE	POJMI	KATEGORIJE	POJMI	KATEGORIJE
Mislil sem, da v DD ni učnih ur, da bo hrana boljša, da bom lahko gledal TV, kolikor časa bom hotel, da bo galama.	Nejasna predstava o dijaškem domu.	V domu je sedaj bolj navajen na dijake.	Navadil se je na dijake.	Želim si, da bi v DD imeli učne ure samo za tiste, ki to želijo.	Želja po neobveznih učnih urah.
Najprej mi je bilo v DD dolgčas.	Dolgčas	Če mi vzgojitli ne bi pomagali in težili, bi bilo še slabše.	Zunanja kontrola.	Če bi se več videl z vzgojitli, bi mi šlo v šoli verjetno boljše.	Želja po vodenju, nadzoru.
Nisem hotel, da bi se kdo ukvarjal z menoj. Nisem želel biti od nikogar odvisen.	Pogovarjati se z vzgojiteljem = biti odvisen.				

Tabela 7: Povzetek pogovora – pojmi in kategorije s področja "interesi".

PRETEKLOST		SEDANJOST		PRIHODNOST	
POJMI	KATEGORIJE	POJMI	KATEGORIJE	POJMI	KATEGORIJE
				Želim si imeti motor. Mogoče si želim imeti še kakšnega prijatelja.	Želja: motor, prijatelj.

4.3 Interpetativni povzetek intervjuja

Najbolj presenetljiva novica, ki sem jo izvedel, je bila ta, da se je dijak v času celotne osnovne šole igral s prijatelji, ki so bili 5 do 10 let mlajši. Le v šoli je imel vrstnike, ki so bili njegovim letom primerni. To pomeni, da je bil pri druženju z vrstniki oškodovan. Morda je zaradi tega razvil otroški način vedenja (ko sem ga spozna, se je vedel zelo otročje). Poleg tega pa je ta izkušnja najverjetneje

vplovala tudi na dijakovo prezentiranje v skupini, ki jo sestavljajo enako stari vrstniki. Zaradi večje starosti in moči je bil v krogu prijateljev, ki so ga sestavljali od 5 do 10 let mlajši vrstniki, v zelo dobri poziciji. Kot močnejši, pametnejši, bolj izkušen, je brez težav prihajal do vodilne vloge, najverjetneje se mu ni bilo treba prilagajati,... Morda je ravno zaradi tega kot pomemben dejavnik dobrega počutja v šoli (*V šolo mi je bilo nerodno iti. Nobenega nisem poznal. Potem je bilo dobro, ko sem spoznal sošolce*) navajal dobre stike s sošolci. Potreboval je nekaj časa, da se je v šoli dobro počutil. To pa je pogojeval s sošolci. Po svoje je to razumljivo, da je potreben čas, da se otrok prilagodi na šolski prostor, toda pri dijaku je bilo opaziti, kot da je prilagajanje na šolski prostor vezano samo na sošolce, torej na to, ali bo sprejet ali ne bo. Sprejeli so ga tisti, ki so bili manj uspešni (*Sošolci me spoštujejo, ker sem bolj pri ta slabih, nisem zapiflan*). Uspeh v šoli mu pomeni nekaj, kar je v njegovem vrednostnem sistemu morda pogojeno s prijatelji. Bolj uspešen ko bo, manj prijateljev bo imel v šoli? Vendar pa po drugi strani opažam, da se zaveda, na kakšen način mu DD pomaga, da ima v šoli boljše ocene (*Vzgojitelj mi pomaga in mi teži, če mi ne bi, bi bilo še slabše*), vendar pa ima do vsega nekako ambivalenten odnos (*Jaz sem rad bolj s kolegi, meni se to, a bi se vzgojitelji z menoj bolj ukvarjali ne bi dopadlo. Fajni mi je, če se kdo ukvarja z mano*). Pripadnost skupini (prijatelji doma, ki jih je spoznal prek starejšega brata) se kaže v kajenju, pitju alkohola, britju... To pomeni tudi stopnjo odraslosti, ki jo dijak kaže. Kadim, torej sem velik. Pijem alkohol, torej sem še večji. Za dokaz vsega tega pa se še brijem. Identiteto tako dokaže na zelo konkreten način. Prek stvari, za katere misli, da jih predstavljajo odrasli. V skupini prijateljev se dijak ne zaveda vlog ostalih prijateljev, niti ne prepozna svoje.

Konfliktov v družini ni opazil, kar pomeni, da je najverjetneje ostal brez modelov za reševanje težav. Tudi teme, o katerih se s starši pogovarja, so različne: z mamo o šoli, z očetom o zabavi. Ideal vzgoje doma je bil, da naj bo priden, naj uboga, naj ne odgovarja. Skratka, doma so dijaka vzgajali, naj upošteva pravila in naj ne misli. Naj si ne postavlja svojih pravil in želja. Tako se dijak pravilom lahko samo upre, ne zna pa si postaviti svojih. To pomeni, da je dijaku potrebno postavljati zelo jasna in konkretna pravila. Potrebni je malo dogovorov ter zelo veliko strukturiranega časa.

V odnosu z nasprotnim spolom kaže dijak sram, ki se zelo močno

izraža v stiku z očetom. Prijatelji ga, če slučajno govori s puncami, *zafrkavajo*. Predvidevam, da gre v odnosu s puncami za črno pego oziroma popolnoma nerazdelan odnos do deklet z minimalnimi izkušnjami.

4.4 Preizkus nedokončanih stavkov

Kot drugi *pripomoček* sem uporabil test nedokončanih stavkov, ki sem ga povzel po priročniku DeJane Bouillet (1998). Test sestavlja šest stavkov, ki se nanašajo na pravila, kritiko, starše, navodila in nestrinjanje. Od tistega, ki odgovarja, se pričakuje, da bo napisal vsaj tri stavke o vsakem nedokončanem stavku. Za vsako vprašanje ima dijak tri minute časa.

V nadaljevanju navajam dijakove odgovore in moje interpretacije:

- **O pravih mislim...** *da morajo biti, če jih ne bi bilo, bi bilo slabše, kot je.*

Odnos proti pravilom je dihotomen (dobro - slabo, pravilno - nepravilno) Pravila so razumljena kot nujnost za ohranjanje reda in kontrole. Situacijo je dijak presodil na konkreten način. Sodba je bila odvisno od tega, kar je socialno sprejemljivo. Pravilno se obnaša zato, ker se boji posledic.

- **Ko me kritizirajo...** *Človek, ki me kritizira, ga ne jemljem resno. Počutim se včasih slabo. Slabo se počutim takrat, kadar mi kdo omeni zraven starše ali koga, ki mi dosti pomeni.*

Kritiko doživlja kot napad na osebnost, reakcija se nanaša na zavračanje kritike, ignoriranje ali celo vračanje kritike in jeze.

- **O starših mislim...** *Včasih dobro včasih pa slabo. Moji starši mi dovolj pustijo! Kar mislijo, da je zame dobro. Čeprav zmerom nimata prav.*

Pri tretjem stavku opažam negativno egocentrično oceno staršev, vendar je stavek ublažen z dopuščanjem lastne odgovornosti in napak.

- **Ko se nekdo ne strinja z mano...** *Sem jezen, največkrat naredim po svoje. Kdaj se tudi s kom skregam.*

Pri stavku dijaka ne opažam, da je odprt za mnenja drugih niti ne razlikuje različnih mišljenj. Tipična reakcija je ali zavračanje ali čustvo sovraštva.

- **Ko nisem prepričan (siguren)...** *Ko nisem siguren, največkrat pustim pri miru. Ali koga prosim za pomoč.*

Stavek kaže na to, da se dijak izogiba stvari, o katerih ni prepričan, vendar pa se včasih pojavi težnja, da negotovost reši s pomočjo avtoritete.

- **Ko se mi ukaže, kaj moram narediti...** *naredim, če zmorem in lahko. Kdaj se tudi uprem, če se mi ne da ali nočem.*

Pri stavku opazam, da dijak oceni zahtevo. Če se le ta sklada z njegovo željo, naredi tako, če ne, pa se upre.

4.5 Načrt dela z dijakom

Cilj dela z dijakom v dijaškem domu je dober učni uspeh ter celostno razvita osebnost, ki zna reševati svoje težave. Za dijaka, ki ga opisujem v tem prispevku, je bil načrt dela tak:

- Učenje: dokler bo dijak zagovarjal stališče, da so dobre ocene za piflarje, slabe pa za njega in njegovo družbo, do takrat učne ure in obvezno učenje ne bo učinkovito. Stališče se lahko spremeni z načrtovanimi razgovori, ki bodo usmerjeni na argumentacijo, relativizacijo učnega uspeha. Obvezno se je treba hkrati pogovarjati tudi o prijateljih in vrednotah, po katerih ga cenijo. Pomembno se je zavedati, da dijak nima visokih učnih ciljev in da se uči ravno toliko, da izdela šolo. Primeren način dogovora bi bilo tudi minimalno učenje na dan (25 minut).
- Konkretno mišljenje dijaka, se kaže predvsem v tem, kako sam sebe vidi kot odraslega. Kadim, pijem, se brijem. Odraslost ne pomeni samo tega, če sploh. Konkretno mišljenje lahko razširim, prek prijateljev, vrstnikov, dijakov v vzgojni skupini, predvsem tistih, ki so dijaku pomembni. Predlagam večje število vodenih razgovorov v majhni skupini.
- Dijaka je treba spodbujati h kreativnemu mišljenju. Slikarstvo, pogovor o filmih, vodja za ogledе filmov... Kako mu najti interes, sem se spraševal velikokrat? Edini interes, ki ga vidim sedaj, so filmi. Gledanje nadaljevank. Španskih. Morda bi ga bilo dobro prepričati, da bi pisal o filmih in nadaljevankah v domski časopis? Predlagam tudi veliko pogovorov z dijakom o pravilih. Zakaj so taka, čemu služijo...
- Dobro bi bilo organizirati več skupnih srečanj z dekleti.

Dijak ima precej slabo samopodobo, zato potrebuje kar nekaj pozitivnih informacij o svoji podobi. Delavnice, mešana skupina, sodelovanje dijaka...

- Splošno: dijak potrebuje veliko pozitivnih vzpodbud, da je dober, da je "v redu", poleg tega pa potrebuje precej jasna, natančna in pogosta pravila. Kritika njegovega vedenja je zaželjena, še posebej, če ne upošteva domskih pravil, vendar pa je treba biti v takih trenutkih pazljiv in mu večkrat poleg kritike dodati še pozitivno informacijo o njegovi osebnosti. Razložiti mu razlikovanje med kritiko vedenja in kritiko osebnosti (če ga kritiziram zaradi vinjenosti, ne pomeni, da je slab...).

5 Zaključek: pomen socialnopedagoških diagnoz v dijaškem domu

Ko vzgojitelj v dijaškem domu sliši za socialnopedagoške diagnoze, se mu zmrači čelo. Šestdeset dijakov (30 lastnih in 30 od kolegice), za katere mora skrbeti v delovnem času, zahteva predvsem industrijsko oblikovanje v smislu tekočega traku. Nadzorstvo, higiena, zmanjševanje materialne škode. Kreativnost je bogastvo, individualni pogovori pa naj bi reševali najbolj pereče probleme. Ki so vsakodnevni. Za ostale dijake ponavadi zmanjkuje časa. Argument za socialnopedagoško diagnozo oziroma poglobljen intervju je naslednji: socialnopedagoška diagnoza mi je odprla veliko vprašanj in mi ponudila široko paleto odgovorov in informacij o dijaku. Vzeti pa si je bilo treba čas in pustiti nekatere stvari pri miru.

Glavni problem, ki ga vidim, je naslednji: "Kako naj si vzamem čas in intervjuvam dijaka?" Odgovor: "Čas se je našel". Predvidevam, da bi tako lahko intervjuval več dijakov. S tem bi najverjetneje zmanjšal nadzor v vzgojni skupini, okrepil pa bi odnos z dijaki. Mislim, da so socialnopedagoške diagnoze v dijaškem domu dobrodošle, predvsem pri tistih dijakih, ki si jo želijo. Neka oblika socialnopedagoških diagnoz oziroma poglobljenih intervjujev bi bila zelo dobra popotnica na začetku bivanja dijaka v dijaškem domu. Paziti je treba, da ne poskušaš postati terapevt. To ni vloga vzgojitelja v dijaškem domu.

Najbolj pomembna stvar, ki jo sam lahko rečem o tovrstnih

izkušnjah je, da sem si dijaka zapomnil. Zapomnil sem si njegovo zgodbo. Spustil me je zelo blizu in za to sem mu bil hvaležen. Lahko da mi je vse te stvari povedal že prej, med različnimi razgovori. Toda nisem si jih zapomnil. Odnos, zaupanje in spomin na to, kar je dijak povedal, je socialnopedagoška viagra odnosa. Odnos postane trden.

6 Literatura

Bouillet, D. (1998). *Priručnik za diferencirani tretman maloljetnih delinkvenata na temelju konceptualne razine s uputama za upotrebu testa nedovršenih rečenica*. Zagreb: Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet.

Kobolt, A. (1999). Mladostnikova samorazlaga in individualno vzgojno načrtovanje. *Socialna pedagogika*, 3(4), 323-356.

Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Uhlendorff, U. (1999). Socialnopedagoška hermenevitična diagnostika ter načrtovanje vzgojne pomoči. *Socialna pedagogika*, 3 (4), 445-459.

Strokovni prispevek, prejet maja 2003.